

Η φορολογία της επαρχίας Σφακίων

από το 1645 μέχρι το 1770

ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ, ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΔΑΣΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ

Θανάση Πολάκη – Δασκάλου, Ιστορικού

Η Κρήτη κατακτήθηκε από τους Οθωμανούς το 1645. Όμως η κατάκτηση ολοκληρώθηκε το 1669, μετά την εκπόρθηση του Χάντακα (του σημερινού Ηρακλείου), στον Εικοσιπενταετή πόλεμο (1645-1669).

Βαριά και ανυπόφορη υπήρξε η τουρκική σκλαβιά της Κρήτης (1645-1898): βαρύτερες φορολογίες, εξαθλιωτικές αγγαρείες, εξισλαμισμός και πολύμορφες ταπεινώσεις (ατομικές και ομαδικές). Το διοικητικό σύστημα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παρέλυε την Κεντρική Κυβέρνηση, με συνέπεια οι τοπικοί άρχοντες (Βαλίδες, Καϊμακάμηδες, αγάδες) να εφαρμόζουν ανεξέλεγκτα τις πολύμορφες αυθαιρεσίες τους σε βάρος του Κρητικού λαού.

Η σοβαρότερη καταπίεση των τοπικών αρχόντων σε βάρος των κατακτηθέντων λαών, ήταν η οικονομική αφαιμάξη, με τη βαρύτερη φορολογία και τα διάφορα δασύματα (μπαξίσια, δώρα, διατροφή σταθμευμένων και περαστικών στρατών κλ). Οι φόροι χωρίζονταν σε:

- 1) φόρους του Σουλτάνου.
- 2) των Βεζύρηδων.
- 3) των πασάδων.
- 4) των κατωτέρων οργάνων.

Αυτοί πάλι σε άλλες κατηγορίες:

A) σε κύριους: α) η δεκάτη β) ο κεφαλικός (χαράτσι) γ) οι Εκκλησιαστικοί (για το Μητροπολίτη, το Δεσπότη, το πατριαρχείο).

B) σε δευτερεύοντες: στρεμματικούς, ιπποφορβής, μελισσών, γάμων, αγγαρειών, νερόμυλων κ.α.π.

Το τουρκικό φορολογικό σύστημα είχε τούτα τα γνωρίσματα:

α) Ήταν διανεμητικό, δηλ. καθοριζόταν συνολικά (από την Πύλη) για όλη την Αυτοκρατορία. Στη συνέχεια, μοιραζόταν από τις μεγάλες περιφέρειες στις μικρότερες, καταλήγοντας στα χωριά- Κοινότητες (δηλ. κατιούσα κλίμακα).

β) Η διανομή των φόρων ήταν συλλογική και αλληλέγγυα. Δηλ. για το σύνολο μιας περιοχής, αν κάποιο άτομο αδυνατούσε να πληρώσει τον φόρο που του αναλογούσε, τον πλήρωναν τα υπόλοιπα άτομα.

γ) Η είσπραξη των φόρων γινόταν με ενοίκιαση και όχι από τους οικονομικούς υπαλλήλους του Κράτους.

Η ενοίκιαση ήταν δύο ειδών: 1) οι **Μουκατάδες** δηλ. η ετήσια (για ένα χρόνο) ή τριετής και 2) οι **Μαλικιανέδες** δηλ. Ισόβια.

δ) Οι φόροι ήταν πολλοί, βαρείς και ο τρόπος είσπραξής τους, τους έκανε ακόμη πιο επαχθείς. Το φορολογικό σύστημα δεν παράμενε σταθερό. Το τροποποιούσε η σπάταλη αυλή και η Πύλη, ανάλογη με τις φτιαχτές ανάγκες της (όχι τις πραγματικές) και πάντα σε βάρος των φορολογουμένων. Για το διάστημα που αναφερόμαστε, άλλαξε το 1690, το 1749, το 1760 και το 1770. Ας δούμε τώρα το

Ειδικό φορολογικό καθεστώς για την Επαρχία Σφακίων

Μετά την Οθωμανική κατάκτηση της Κρήτης, ο Οθωμανός Αρχιστράτηγος και κατακτητής της Δελή Χουσεΐν πασάς, πήρε από το Σουλτάνο, ως δώρο, την Επαρχία Σφακίων (ως Φεουδού). Οι κάτοικοι της αποφασίστηκε να πληρώνουν φόρο 1.000 ριάλια. Όμως το 1658 ο Δελή Χουσεΐν ανακλήθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Αυτός, πριν αναχωρήσει, αφιέρωσε το φεουδού του (δηλ. την Επαρχία Σφακίων) στις δύο ιερές πόλεις των Μωαμεθανών (Μέκκα, Μεδίνα), με επίσημη **Ιεροδικαστική ΠΡΑΞΗ**, για να συντηρούνται οι φτωχοί των πόλεων αυτών από την φορολογία της.

Παραθέτουμε το **ΑΦΙΕΡΩΤΗΡΙΟ** τούτο:

«Ο κατακτητής της Κρήτης Χουσεΐν πασάς εδήλωσε ενώπιον του συγκροτηθέντος Ιεροδικαστηρίου εν τω εν Κρήτη στρατοπέδου, ότι τα δυνάμει αυτοκρατορικού μιλχανέ (σ.σ. τίτλος ιδιοκτησίας, δηλ. συμβόλαιο) υπό την κατοχήν αυτού, τα ευρισκόμενα και εν τη Επαρχία Σφακίων κείμενα χωρία Ανώπολις, Αγ. Ρουμέλη, Οβτζίκας, Κομιτάδες, Σαμαριά, Άγιος Ιωάννης, Σεμαλό (Ομαλός), Δουβάς (Βουβάς), Ασκούφου, Κολόξαν (Κολοκάσια), Μητράσκα (σ.σ. μάλλον Πατσιανός και Καλλικράτης), Καστέλι-Μεσοχώρι και τον αγρόν Γαύδι (τα δυο νησιά: Γαύδος, Γαυδοπούλα), με τους κατοικούντες εις αυτά υποτελείς, με τα τέκνα των, με τα Όρη, τα βουνά, τας βοσκάς αυτών, με τους αγρούς των εις τα αδεσπότες γαίας οικούντων υποτελών, με τα μικρά χωρία, τα καλούμενα Μετόχια, με την δεκάτην και άπαντα τα δικαιώματα, με τον κεφαλικόν φόρον των χωρίων τούτων και με όλα τα παρεπόμενα. αφιερώνει μαζί με την εν τη επαρχία ταύτη δημοσίαν και ιδιωτικήν

περιοσίαν, εις τα Ιεράς πόλεις Μέκκαν και Μεδίναν και αποκαθιστά Μουτεβελή (επιστάτη) του αφιερώματος τον Αβραχίμ Αγάν του Μοχμέντ, με τους εξής όρους:

1) Να αποστέλλωνται κατ' έτος, εκ των εισοδημάτων των χωρίων τούτων και του κεφαλικού φόρου, 3.000 γρόσια (εις τους φτωχούς της Μεδίνας) και 2.000 γρόσια (εις τους φόρους της Μέκκας).

2) Να εποπτεύωσιν το αφιέρωμα οι κατά καιρούς αρχιενοούχοι των ανακτόρων.

3) Εν όσω ζη ο αφιερωτής, να χαρίζωνται, εκ των προσόδων του αφιερώματος, τα ως είρηται, υπέρ των πτωχών των δύο ιερών πόλεων διατιθέμενα 5.000 γρόσια, το δε υπόλοιπον να κρατή και διαθέτη ο αφιερωτής κατά βούλησιν.

4) Μετά τον θάνατον του αφιερωτού, να περιέλθωσιν η επιστασία, το αφιέρωμα και το περίσσευμα των προσόδων όλων των ειρημένων χωρίων εις την κυριότητα των τέκνων και απογόνων αυτού, κατά διαδοχήν, εις το μεγαλύ-τερον της οικογένειας.

5) Εάν ποτέ εκλείψη η γενεά του αφιερωτού, να φροντίζωσιν οι προμη-σθέντες αρχιενοούχοι να διωρίζωσιν έναν πιστόν και ευλαβή επιστάτην και να αποστέλλωσιν εις τους πτωχούς των ιερών πόλεων κατ' έτος, τα διατεθέντα υπέρ αυτών 5.000 γρόσια.

Μετά την ανωτέρω δήλωσιν του αφιερωτού, παραδεχθέντος του ειρημένου Αβραχίμ Αγά την ανατεθείσαν εις αυτόν επιστασίαν του αφιερώματος, εγένοντο αι απαιτούμεναι θρησκευτικαί διατυπώσεις και ανεγνωρίσθη υπό του Ιεροδικαστηρίου το έγκυρον της αφιερώσεως ταύτης.

10 Ρουβίουλ Αχήρ 1068 (Δηλ. 5-1-1658)

Τα αφιερώματα σε Ιερές μουσουλμανικές πόλεις ονομάζονταν **βακουφικά**. Τα βακουφικά ήταν θεσμός της μουσουλμανικής Θρησκείας. Ο αφιερωτής έχανε την κυριότητα του ακινήτου και θεωρούνταν πια ενοικιαστής του. Πωλήσεις βακουφικών επιτρέπονταν μόνο αν ο αγοραστής κατέβαλε μια πάγια και καθορισμένη εισφορά στο ίδρυμα. Τα βακουφικά διακρίνονταν σε σουλτανικά, βεζυρικά, ιδιωτικά. Ο βακουφικός θεσμός εισήχθη στην Κρήτη αμέσως μετά την κατάληψη των Χανίων (το 1645), ανακινήθηκε το 1880, διακανονίστηκε το 1884 και εξελείφτηκε το 1901.

Με βάση την αφιέρωση αυτή, οι κάτοικοι της Επαρχίας υποχρεώνονταν να πληρώνουν μόνο το **πάγιο επίσιο ποσό των 5.000 γροσίων** στις ιερές μουσουλμανικές πόλεις Μέκκα, Μεδίνα. Οι κάτοικοι βακουφικών περιοχών ήταν απαλλαγμένοι κάθε άλλης εισφοράς και φόρου, δεν καταπιέζονταν και απολάβαιναν κάποιων προνομίων.

Για το θέμα της φορολογίας της Επαρχίας, για την αρχική χρονική περίοδο 1645-1770, υπάρχουν δύο απόψεις: αυτή που στηρίζεται σε ελληνικές ιστορικές πηγές (ιστορικούς ερευνητές, η περιηγητής κ.λ.) και αυτή που στηρίζεται σε τουρκικές πηγές (σουλτανικές διαταγές, βεζυρικές αποφάσεις, αποφάσεις αξιωματούχων κ.λ.π).

Κατά τις **μη τουρκικές πηγές**, η Επαρχία υπήρξε **αφορολόγητος**, πέραν του Ιερού δώρου, ίσαμε το 1770, ουδέποτε πλήρωσαν τον ταπεινωτικό κεφαλικό φόρο. Μετά το τραγικό τέλος της επανάστασης του Δασκαλογιάννη υπεβλήθησαν οι κάτοικοι της Επαρχίας στην πληρωμή του κεφαλικού φόρου. Το κατά πόσο τον δέχτηκαν και πόσο και αν τον πλήρωναν, είναι άλλο θέμα για ανάπτυξη.

Ας δούμε τις **πηγές Πρώτης πλευράς:**

1) «...Μόνη η ορεινή Επαρχία Σφακίων έμεινε **αυτόνομος** και σχεδόν αφορολόγητος. Το βέβαιον είναι ότι, τα εκ της παραχωρήσεως των προνομίων εις τους Σφακιώτας, είναι ολίγον σκοτεινά και συγκεχυμένα. Αναμφισβήτητον είναι, ότι οι Τούρκοι αφήσαν αυτούς να κυβερνώνται κατά τα πάτρια και τους εξήρσαν των φόρων, εις ους υπεβλήθησαν οι λοιποί κρήτες». (Ζαμπελίου και Κριτοβουλίδου: Ιστορία επαναστάσεων της Κρήτης. Έκδοση 1897, σελ 277).

2) «...επλήρωνον, όχι τον κεφαλικόν φόρον (χαράτσι), ως λοιποί της Κρήτης, αλλά μικρόν τι ποσόν χρημάτων» (Καλ. Κριτοβουλίδη: Απομνημονεύματα. εκδ. 1859, σελ 61)

3) «...η Επαρχία των είχαν δωρηθή εις την βαλιδέ Σουλτάνα (Βασιλομήτορα), η οποία αφήκεν αυτούς ασυδότεους». (Παν. Κριάρη: Ιστορία της Κρήτης, Β' 6).

4) Τα Σφακιά, ως τότε (σ.σ. δηλ. μέχρι το 1770) φόρους δεν πλήρωναν. Ήσαν οι μόνοι Χριστιανοί που ζούσαν στην Κρήτη ελεύθεροι και αφορολόγητοι (Μουρέλου: Ιστορία της Κρήτης, Έκδοση Β', σελίδες 132,154).

5) «Μόνον τα Σφακιά έμειναν, σχεδόν, ανεξάρτητα και αυτοδιοικούμενα και μόνον αναγνωρίζοντα την κυριαρχίαν του Σουλτάνου, δια της πληρωμής μικρού

ετήσιου δασμού εις την Βασιδέ Σουλτάνα» (Στέφ. Ξανθουδίδη: Επίτομος Ιστορία της Κρήτης (εκδ. 1909, σελ 113).

6) *Οι τέως αυτόνομοι και ελεύθεροι Λευκωρίται υπεβλήθησαν εις φορολογίαν 5.000 γροσίαν κατ' έτος και εις τον κεφαλικόν φόρον (χαράτσι) (σ.σ μετά το 1770), αλλά τον μεν άλλον φόρον επί τινα μόνον έτη κατέβαλλον, ουδέποτε όμως το εξευτελιστικόν χαράτσι. Όθεν επί μίαν εκατονταετηρίδα ούτε αγάν ούτε Καδήν είχαν παρ' έαυτοίς οι Λευκωρίται, όλως ελεύθεροι διατελούντες και κατά τα πάτρια αυτόνομοι. Μόνον από της επαναστάσεως του Δασκαλογιάννη...»* (Β. Ψιλάκη: Ιστορία της Κρήτης, Γ®, 8 και 145) εκδ. 1909.

7) *«Επί έναν όλον αιώνα οι Οθωμανοί Διοικηταί ουδένα άλλον φόρον ετόλ- μων ν' απαιτήσωιν παρά των υιών των Λευκών Ορεών. Εις τον κεφαλικόν φόρον ουδέποτε υποβλήθησαν οι Σφακιώται. Αι ελευθερία των Σφακιωτών υπέστησαν δεινόν πλήγμα το 1770. Τότε οι Σφακιώται απέτισαν ακριβά την αφροσύνη των. Πρώτη φοράν τότε...»* (Μεντελέων-Βαρθόλη: Οι περί της Ελευθερίας της Κρήτης αγώνες, εκδ. 1891, σελ, 7η).

8) *«Μόνη η των ορεσειβίων και αδαμάστων κατοίκων των Σφακίων Επαρχία διετηρήθη επί 100 έτη αυτόνομος καιαφορολόγητος».* (Κ. Φουντουκάκη: Ιστορία της Κρήτης εκδ. 1903, σελ.482).

9) *«Οι Τούρκοι χτύπησαν τους Σφακιανούς (σ.σ. μετά το 1770) στην Κρήτη, τους καταδίωξαν στα βουνά τους και τους ανάγκασαν να πληρώνουν χαράτσι, σαν τους χριστιανούς των κάμπων».* (Γ. Φίνλεου: Ιστορία της Τουρκοκρατίας και Ενετοκρατίας στην Ελλάδα. Εκδ 1856, σελ. 314).

10) *«Βέβαιον είναι, ότι, μέχρι της επαναστάσεως του 1770, ουδέν απολύτως κατέβαλλον τη τουρκική κυβερνήσει».* (περιοδ. «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΡΗΤΗ» τ. 1ος, 469)

11) *«Μπορούμε, με ιστορική ακρίβεια, να διαπιστώσουμε, πως τα Σφακιά στον 1ο αιώνα της τουρκοκρατίας της Κρήτης (1645-1770) ήταν μια αυτόνομη και ανεξάρτητη πολιτεία».* (περιοδ. «ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ» τχ 49, σελ. 11η)

12) *«Η γενική αποτυχία του κινήματος (σ.σ. του 1770) εστίχισεν εις την Κρήτην άφθονον αίμα και την κατάρρησιν των προαιώνων προνομίων των Σφακίων».* (Διον. Κόκκινου: Ελληνική Επαν/ση, Β', 435, Αθήνα 1957).

13) *«Ο πορθητής του Ηρακλείου, προτίμησεν ν' αφήση τους Σφακιανούς ανενόχλητους, όπως, αντί ελαχίστου τινός φόρου, Τοιούτον οικτρών τέλος έλαβεν η ατυχής εκείνη Επανάστασις, μεθ' ήν και αυτοί οι εξ αρχής της τουρκικής κατακτήσεως ελεύθεροι μείναντες Σφακιανοί υπεχρεώθησαν να πληρώνουν φόρον υποτελείας εκ 5 χιλ. γροσίων. Φόρον επλήρωσαν επί τινα έτη, ουδέποτε όμως το χαράτσιον».* (Νικήστρ. Καλομενόπουλου: ΚΡΗΤΙΚΑ εκδ. 1894, σελίδες 12 και 14).

14) *« ... έμειναν αεί ελεύθεροι και ουδέποτε υπέκυψαν εις τον οθωμ. ζυγόν».* (Ιάκ. Ραγκαβή: Τα Ελληνικά, Γ', 485, εκδ. 1854).

15) *« Οι Σφακιανοί, κατοικούντες τας απροσβάτους φάραγγας των Λευκών Ορεών, διέμεινον πάντοτε ανεξάρτητοι από τε των Ενετών και των Οθωμανών».* (ΜΕΓΑΛΗ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΝΑΥΤΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ, τόμος 6ος, σε 207 'Εκδοσ 1930).

16) *«Κατά την Τουρκοκρατία τα Σφακιά ανακηρύχτηκαν βακουφική, περιοχή και πλήρωναν 5.000 γρόσια το χρόνο, για την υπηρεσία του ΙΕΡΟΥ ΔΩΡΟΥ. Ύστερα από το 1690 πλήρωναν και τον κεφαλικό φόρο».* (Στέργ. Σπανάκη: ΚΡΗΤΗ, Β® τόμος, Χ,Χ, σελ 363).

17) *«Είχαν (σ.σ. τα Σφακιά) αυτοδιοίκηση και πλήρωναν ένα μικρό χρονιάτικο φόρο στη Βασιλομήτορα».* (Γ. Κορδάτου: Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας, Α® τόμος 124 σελ)

18) *« ... οι επί μακρόν χρόνον ανεξάρτητοι φιλοπόλεμοι Σφακιανοί είχαν αναγκασθή το 1770 να πληρώνωσιν τον κεφαλικόν φόρον, το λεγόμενον χαράτσιον».* (Ουίλιαμς Μίλλερ: Η Τουρκία καταρρέουσα Μεταφρ. Σπ. Λάμπρου. Αθήνα 1915, σελ 25η).

19) Ο Γάλλος περιηγητής Ολιβιέ, επισκέφτηκε την Κρήτη το 1794. Γράφει στο «ΧΡΟΝΙΚΟ» του: *«Θα πλήρωναν τον καθιερωμένο για τους 'Ελληνες ετήσιο φόρο...»* (Στου Κ. Σιμόπουλου: Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα. Β®Τ (του 1973), σελ. 594).

20) *« ... επί μίαν 100 ετίαν ούτε αγάν ούτε Καδήν. Εδέησεν να επέλθωσιν αι μεγάλοι συμφοραί της επαναστάσεως (σ.σ του 1770), ίνα, προς τοις άλλοις, από βάλλωσιν και οι Σφακιανοί τα πλείστα των προτέρων πλεονεκτημάτων και υποκύψωσιν κατά πρώτον τότε εις την πληρωμήν του Χαράτς».* (Ν. Σταυράκη: Στατιστική, σελ 147)

Ερχόμαστε τώρα στη Β' άποψη: πως οι Σφακιανοί πλήρωναν όλους τους φόρους και μάλιστα πιο βαρείς και εξουθενωτικούς, εξ αιτίας της απειθαρχίας τους, από τους λοιπούς Κρητικούς.

Βασικές πηγές της άποψης αυτής είναι οι **τουρκικές**: 'Εγγραφα όλων των κλιμακίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κύριος ισχυριστής, προβλητής και κήρυκας της καθολικής και βαριάς φορολογίας των Σφακιανών, αμέσως μετά την κατάκτηση της Κρήτης, είναι ο (μακαρίτης τώρα) επί χρόνια μεταφραστής του Τ.Α.Η (Τουρκικού Αρχείου Ηρακλείου) και διαπρεπής τουρκολόγος, **Νικ. Σταυρινίδης**.

Το Τ.Α.Η βρίσκεται στη **ΒΙΚΕΛΑΙΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗ** Βιβλιοθήκη του Ηρακλείου με πλουσιότατο υλικό, για την ιστορία της Κρήτης, κατά την τουρκική κυριαρχία

(1645-1898). Από το υλικό αυτό έχει μεταφράσει 5 ογκώδεις τόμους, με τουρκικά έγγραφα, που αφορούν μέρος της άνω χρονικής περιόδου, μέχρι 1765. Εκτός αυτών, έχει γράψει αρκετά άρθρα και μονογραφίες, σε εφημερίδες και περιοδικά, για την Κρητική Ιστορία, καθώς και το Τρίτομο έργο: *Ο Καπετάν Μιχάλης Κόρακας και οι συμπολεμιστές του*. Επί πλέον, το 1955 στο Ιστορικό περιοδικό «ΚΡΗΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ» τεύχος Μαΐου-Αυγούστου, μετέφρασε και δημοσίευσε 45 έγγραφα από το Τ.Α.Η, τα σχολιάζει και συνοπτικά, αποφαίνεται τούτα, για το θέμα μας:

α) οι Σφακιανοί πλήρωναν από το 1645 μέχρι το 1770 όλους τους φόρους (και φυσικά και τον κεφαλικό) και πολλές άλλες εισφορές.

β) οι φόροι αυτοί (για τους Σφακιανούς) ήσαν βαρύτεροι από τους φόρους άλλων περιοχών της Κρήτης. Ισχυρίζεται (ο Σταυρινίδης) πως οι απόψεις Ελλήνων και ξένων Ιστορικών και περιηγητών είναι μονόπλευρες και γι' αυτό, λανθασμένες. Αληθινές είναι οι τουρκικές πηγές. Τη γνώμη του αυτή στηρίζει στα εξής:

ι) Οι απόψεις των ιστορικών αυτών, δεν λάβαναν διόλου υπόψη τις τουρκικές πηγές

ii) Στηρίχτηκαν στον τοπικισμό ή την έχθρα τους προς την Επαρχία, στην ρωμαντική προκατάληψη, απέναντι σ' αυτή.

iii) Αντίγραψε ο ένας ιστορικός τον άλλο.

Τις ίδιες απόψεις υποστηρίζουν και δύο άλλοι καθηγητές:

Ο διαπρεπής Φιλολόγος **Μενέλαος Παρλαμάς**: *«Αι περί των Σφακίων, κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας, ειδήσεις παραμένουν έσπετι, εν πολλοίς, συγκεχυμένα και αντιφατικά, διότι πηγάζουν, κατά το πλείστον, από μαρτυρίας, είτε εντοπίων (περί πλείονος της εγχωρίου δόξης ή της αλήθειας ποιησαμένων) είτε μη εντοπίων (επιπολαίων και, τρόπων τινά, με ρωμαντικήν προκατάληψιν γνωρισάντων την ιστορικήν επαρχίαν) είτε, τέλος, προσώπων εχθρικών προς αυτήν διακειμένων. Ελάχισται είναι σχετικώς αι εκδιδόμεναι αντικειμενικά μαρτυρία, αλλά και αύται τήδε κακείσε κατεσαρμένα. Δεν είναι, δια τούτο, παράδοξον, ότι και σήμεραν επικρατεί γενικώς η αντίληψις, καθ' ήν η Επαρχία Σφακίων παρέμεινεν περίπου ανεξάρτητος από τας Τουρκικάς Αρχάς της νήσου και απηλλαγμένη των φορολογ. υποχρεώσεων, εις τας οποίας οι άλλοι Κρήτες υπεβλήθησαν, ενώ εγγυτέρα γνωριμία με τας πηγάς ελέγχει την αντίληψιν ταύτην εσφαλμένην».* (στα ΚΡΗΤ.ΧΡΟΝΙΚΑ Ζ', 235-236).

Και ο καθηγ. **Β. Λαούρδας**, στο «Το τραγούδι του Δασκαλογιάννη» εκδ. 1947, στην εισαγωγή, ασπάζεται την άποψη του Σταυρινίδη. Σίγουρα, αμέσως μετά την κατάκτηση της Κρήτης, οι Οθωμανοί αξιωματούχοι θα απαιτούσαν και όλους τους προβλεπόμενους φόρους, εκτός του Ιερού Δώρου. Από το 1692 αρχίζουν οι πιέσεις προς τους Σφακιανούς για καταβολή όλων των φόρων. Οι Οθωμανοί Διοικητές (πολιτικοί και στρατιωτικοί) χαρακτηρίζονται για τις αυθαιρεσίες και απληστία τους. Το Διοικητικό σύστημα της Αυτοκρατορίας τους διευκόλυνε τούτη τους την πρακτική. Οι πολύμορφες αυτές αυθαιρεσίες, μαζί με άλλες εγγενείς (αποσχιστικές τάσεις πασάδων, εσωτερικά κινήματα σκλάβων λαών) υπέσκαψαν τα σαθρά θεμέλια της Αυτοκρατορίας και, αργότερα, τα εθνικά κινήματα έβαλαν την ταφόπλακα σ' αυτή. Οι τοπικοί αξιωματούχοι της Κρήτης εισέπρατταν κατά τρόπο αυθαίρετο και καταπιεστικό, όλους τους φόρους, αλλά και ποικίλες εισφορές και δοσίματα, αδιαφορώντας για τις διαταγές της Πύλης.

Ο Σουλτάνος έστελνε διαταγές προς αυτούς (τους τοπικούς άρχοντες της Κρήτης: Μουτεβελήδες, Ιεροδικες κλπ.), σχετικά με τους Σφακιανούς, να μη ζητούν άλλο φόρο, εκτός του Ιερού Δώρου. *« ... δεν επιτρέπεται επί σκοπώ ματαίως πλεονεξίας...»* και *« ... Οι Διοικηταί. και άλλοι έξωθεν, να μην ζητούν. . διαφόρους εισφοράς»* (Εγγραφα 17 και 34 στα ΚΡΗΤ. ΧΡΟΝΙΚΑ, Ζ' (1955).

Σίγουρο είναι πως οι Σφακιανοί αρνούνται να πληρώνουν φόρους άλλους, πέρα του βακουφικού. Αλλά και αυτό ακόμη σιγά σιγά τον κατάργησαν:

α) *« ... οι ραγιάδες της Επαρχίας ταύτης, μη συμμορφούμενοι προς τας διατάξεις του Ιερού Νόμου και επιδεικνύοντες απείθειαν και ανυπακοήν.»* (10 έγγραφο).

β) *«... μη όντες ευπειθείς και υποτεταγμένοι, ως οι άλλοι κάτοικοι της νήσου.»* (Εγγραφο 19). Το ίδιο και σε έγγραφο υπ' αριθμ. 2302, στο Δ' τόμο: *Μεταφράσεις τουρκικών Ιστορικών Εγγράφων*, Ηράκλειο 1984.

γ) *« Οι περισσότεροι των κατοίκων. συμπεριφέρονται πάντοτε προς τας Αρχάς μετά σκαϊότητα»* (Εγγραφο 20)

δ) *«... Κάίτοι παλαιότερον απεστέλετο ανελλιπώς εις το Ταμείον της υπηρεσίας των δύο Ιερών πόλεων, το καθορισθέν δια το Ιερόν Δώρον Εν τούτοις από πολλού ήδη χρόνου καθυστερείτο, μη εισπραττόμενον»* (Εγγ. 21)

ε) *« Οι ραγιάδες της Επαρχίας ... αρνούντο την καταβολήν: Οσάκις απέστειλεν ανθρώπους εις την επαρχίαν ο Δεφτερδάρης, δια να ζητήσουν την πληρωμήν, όχι μόνον δεν επλήρωσαν τούτους, αλλά ούτε απάντησιν τινα έδωσαν»* (Εγγ. 20)

Από τουρκ. Εγγραφο (δες σουλτανικό φερμάν, στο Μεταφράσεις Ε', 112-113) πληροφορούμαστε πως το 1759 οι καθυστερούμενοι φόροι της επαρχίας ανέρχονται σε 40 χιλδ. γρόσια, παρά τις ασταμάτητες προσπάθειες των Τουρκοεισπρακτόρων, να εισπράξουν τους καθυστερούμενους φόρους, απέβησαν άκαρπες. Οι Σφακιανοί είτε έδιωχναν τους φορατζήδες είτε αδιαφορούσαν μπροστά

τους και μάλιστα προκλητικά είτε διέφυγαν στα όρη ή στη Γαύδο. Να τι γράφει το πιο πάνω **ΦΙΡΜΑΝΙ**: «... οι ραγιάδες της εν λόγω επαρχίας, συνεργαζόμενοι στενά μεταξύ των απίστων εχθρών των οδών και όντες λίαν πανούργοι και δόλιοι, βασιζόμενοι δε εις το δύσβατον των οδών και απρόσιπων της επαρχίας των και συμπεριφερόμενοι πάντοτε μετά σκαιότητος, αρνούνται από μερικών ετών την καταβολή των φόρων, προβάλλοντας άρνησιν, εμμονήν, αντίστασιν... Οσάκις έστειλεν (ο Οικονομ. Εφορος δηλ) ανθρώπους εις την επαρχίαν των, δια να ζητήσουν και να επισπεύσουν την πληρωμήν των φόρων των, όχι μόνον δεν επλήρωσαν τούτους, αλλά ούτε απάντησιν έδωσαν. Λόγω των δυσβάτων οδών της Επαρχίας των, δεν είναι εύκολος η αποστολή επαρκούς δυνάμεις ανδρών, δια την σύλληψιν των ... Εάν, παρ' ελπίδι, φθάση απεσταλμένος εις την επαρχίαν των, οι κατηγορημένοι κάτοικοι της και υπόλογοι καπεταναίοι των επιβιβάζονται ιστιοφόρων των και διαφεύγουν εις την εν τη περιοχή των κειμένην νήσον Μπουγοδέζ (Γαύδος)».

Οι τοπικοί αξιωματούχοι της Κρήτης αποσπούσαν σουλτανικές εγκρίσεις, για είσπραξη, με κάθε τρόπο, όλων των φόρων από την πτωχή επαρχία Σφακίων, ακόμη και με εξαγωγή των δ/νων αυτών. (σ.σ. Ας μην ξεχνούμε, πως το «**μπαξι-σιλάδωμ**», το οποίο τόσο εφαρμογή έχει στη σημερινή άθλια Δημόσια Διοίκηση του Κράτους μας, από την τουρκοκρατία προέρχεται).

Ακόμη και εξόντωση και εκτόπιση των κατοίκων της Επαρχίας πρότειναν οι ανάληπτοι τούτοι αξιωματούχοι, πράγμα που απόριψε ο Σουλτάνος. Δεν εφάρμοσαν οι Οθωμανοί, στα αρχικά κατακτητικά τους στάδια, γενοκτονίες.

Αυτές τις εφάρμοσαν οι Νεότουρκοι εναντίον Ελλήνων, Αρμενίων, Κούρδων κ.α., ιδρύοντας το σημερινό Τουρκικό Κράτος.

Πέρα από το βακουφικό φόρο, οι Σφακιανοί στα πρώτα χρόνια της Κατάκτησης, δεν πλήρωναν κανένα άλλο (και αυτό για λίγες 10 ετίες). Γιατί; Την διαχείριση και Εποπτεία των βακουφικών της Κρήτης είχε η εγγονή του δωρητή Γαζή Χουσεΐν, **Φατμά Χανούμ Σουλτάν**. Αυτή απεύθυνε στο Σουλτάνο ΑΙΤΗΣΗ, να συνεχιστεί το αρχικό φορολογικό καθεστώς με τα βακουφικά, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τις παροτρύσεις των τοπικών αξιωματούχων του.

Με βάση την αίτηση αυτή ο Σουλτάνος στέλνει τις 12-6-1762 ΦΙΡΜΑΝΙ στους Μουχαφίζι του Χάντακα και τους Ιεροδίκες των πόλεων. Μ' αυτό απαγόρευσε στους τοπικούς αξιωματούχους (πασάδες, Στρατιωτικούς Διοικητές, Εισπράκτορες, Αγάδες, Σπαχήδες κλπ) την είσπραξη κάθε άλλης οικονομικής μορφής, πλην του Ιερού Δώρου.

Τελειώνοντας, τόνιζε: «**Εντέλλομαι, άμα λήξει του Ιερού Ορισμού μου όπως συμμορφωμένοι.. Έχετε υπ' όψιν ότι η επαρχία Σφακίων, ούσα εκ των Βακουφικών, των απολαμβανόντων ελευθερίαν και παντελώς απηλλαγμένη πάσης επιβαρύνσεως, καταβάλλουσα μόνον τον αρχικώς καθορισθέντα κατ' αποκοπήν φόρον, τυγχάνει καθ' ολοκληρίαν ελευθέρα και δέον να διοικείται αυτή συμφώνως προς τας διατάξεις των ελευθέρων δαιοικουμένων βακουφίων**» (όλο το κείμενο του Φιρμανιού, στο Ν. Σταυρινίδη: Μεταφράσεις.. Ε@, 201-203). Και την ΑΙΤΗΣΗ

Φαίνεται πως οι καταπίεσεις και αυθαιρεσίες των τοπικών αρχόντων συνεχίζονται, παρά τις σουλτανικές διαταγές. Γι' αυτό η διαχειρίστρια των βακουφικών Κρήτη στέλνει νέα ΑΝΑΦΟΡΑ στο Σουλτάνο και αυτός νέα διαταγή, στους τοπικούς αξιωματούχους, τονίζοντάς τους: « **φροντίσατε να σέβεσθε την παλαιόθεν χορηγηθείσαν εις αυτά (σ.σ. τα βακουφικά μέρη) Ελευθερίαν και καθ' ον τρόπον δικηθήσαν και εξασκεΐται εις αυτά η εξουσία μέχρι σήμερα, ούτω να συνεχισθῆ**». (όλο το κείμενο τούτο, στο Ε' τόμο, σελ 255-256 Μεταφράσεις..».

Αυτά λοιπόν αναφέρουν οι τουρκικές πηγές. Τώρα, φίλε αναγνώστη, θα διερωτηθείς, ποια **συμπεράσματα** συνάγονται από όσα αναφέραμε.

Αρχικά η Επαρχία υποβλήθηκε στον κατ' αποκοπήν φόρο των 5 χιλ. γροσίων, για τα ευαγή Ιδρύματα των δύο μερών μουσουλμανικών πόλεων (Μέκκας, Μεδίνας). Κανένας άλλος φόρος δεν επιβλήθηκε στους κατοίκους της, στο αρχικό στάδιο της κατάκτησης, ίσαμε το 1770.

Μετά απ' αυτή επέβαλαν και τους άλλους φόρους, ιδίως τον εξευτελιστικό, τον Κεφαλικό. Όμως, για πόσο χρόνο διατηρήθηκε αυτός και σε ποιο βαθμό και πως εισπράττονταν, είναι άλλο θέμα. Στο αρχικό κατακτητικό στάδιο, οι διαταγές έβγαιναν, ιδίως για εισπρακτικούς και ταμειακούς λόγους, από την Πύλη προς τις τοπικές Αρχές. Η εφαρμογή τους όμως ήταν δύσκολη. Ας μην ξεχνούμε το πολυδαίδαλο Διοικητικό σύστημα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας :

1) Για κάθε Νομό: Ο **πασάς** (πολιτικοστρατιωτικός Διοικητής), οι **Αγάδες** (μεγαλοφεουδάρχες, με πολυάριθμο υπηρετικό και φρουρητικό προσωπικό), ο **γενπασαρικός στρατός**. Αυτός υπήρξε η αγιάτρευτη πληγή της Αυτοκρατορίας, ίσαμε το 1826, που εξολοθρεύτηκε και καταργήθηκε.

2) Η εκτεταμένη **διαφθορά** στον Κρατικό μηχανισμό. Όλα τα αξιώματα αγοράζονταν και πουλιόνταν. Αμέτρητες διαταγές του Σουλτάνου και της Μ. Βεζυρίας, τις καταργούσαν η τροποποιούσαν, με την εξαγορά των κεντρικών αξιωματούχων, οι τοπικοί άρχοντες.

3) Την αξία των κατακτητικών πολέμων. Οι πόλεμοι (οι κατακτητικοί, όχι αμυντικοί) αποτελούσαν ζωή της Αυτοκρατορίας: έσοδα, νέους ραγιάδες, πλουτισμός νικητών από λεηλασίες και αρπαγές.

Όταν οι κατακτητικοί πόλεμοι σταμάτησαν (στις δύο πολιορκίες της Βιέννης: το 1529 η πρώτη και το 1683 η δεύτερη), αρχίζει η κατάρρευση της, μαζί με εγγενείς αιτίες: απελευθερωτικά κινήματα των σκλάβων λαών, αποσχιστικές κινήσεις πασάδων, εξεγέρσεις Γενιτσάρων κ.λ. Εξεδόθησαν λοιπόν οι σχετικές διαταγές (Φιρμάνια, Φετβάδες κ.λ.π) από τη Μ. Βεζυρία, για την επιβολή και είσπραξη κεφαλικού φόρου κ.α και στην επαρχία Σφακίων, με αίτηση και αξίωση των τοπικών Αρχών, καταστρατηγώντας το βακουφικό Νόμο.

Από όσα παραθέσαμε, συνάγεται πως **κεφαλικός φόρος και άλλα δασύματα από τους κατοίκους της Επαρχίας δεν καταβλήθηκε μέχρι το 1770**.

Η Αυτοκρατορία είχε πολλά προβλήματα (εσωτερικά και εξωτερικά). Δεν άξιζε ν' ασχολείται με την ανυπακοή μιας φτωχής και άγονης Επαρχίας, με δύστροπους και σκληρούς κατοίκους, από τους οποίους ελάχιστα οικονομικά οφέλη προσδοκούσε.

Ας φώναζαν οι ντόπιοι κυρίαρχοι: Άφησε σιωπηρά το θέμα η Πύλη, αφού δεν της δημιουργούσαν οι κάτοικοι ζητήματα εσωτερικής ασφάλειας και αναστάτωσης.

Όμως, θα παραθέσουμε ένα ΥΜΝΟΛΟΓΙΟ της Επαρχίας μας, από τον μακαρίτη Ν. Σταυρινίδη, για να το σχολιάσουμε και να συνάγομε τα σχετικά συμπεράσματα απ' αυτό, για το θέμα μας.

«**Είμαι βέβαιος πως ο ιστορικός θα καταβληθῆ από βαθύτατην συγκίνησιν και υπέρτατον θαυμασμόν, διότι οι ηρωικοί κάτοικοι της μικράς ταύτης επαρχίας, με την ακατάβλητον ζωτικότητα και δυναμικότητά των, διεξήγαγον ένα άνισον αγώνα και επάλεσαν επί δύο και πλέον αιώνας εναντίον μιας πανισχύρου και αχανούς Αυτοκρατορίας. Είναι αδύνατον να φαντασθῆ τις πόσον απησχόλησαν και ηνώχλησαν τους εκάστοτε Σουλτάνους και Μεγάλους Βεζύρας και εις ποιάν δύσκολον θέσιν έφερον τας τοπικάς Αρχάς της νήσου μας οι ενάριθμοι κάτοικοι της μικράς ταύτης Επαρχίας. Αλλά είτε υπό τον βρυχώμενον ενετικόν λέοντα είτε υπό τον σκληροτράχηλον και βλοσυρόν λύκον των ασιατικών ορέων ευρίσκοντο ούτοι, διετήρησαν πάντοτε εντός της ψυχῆς των άσβεστον μίσος κατά των ξένων επιδρομέων και την Ιεράν Φλόγα της Ελευθερίας επιμελώς αναζωπυρούντες προσέφερον τα πάντα υπέρ αυτής (βωμούς, εστίας και αυτήν την ψυχην των). Τα Σφακιά, με τους υπερηφάνους και ανυποτάκτους κατοίκους των, έλκυσαν, κατά τους χαλεπούς χρόνους της μαύρης δουλείας, την Ιδέαν της Ελευθερίας. Τα κύτταρα των φι-λοπολέμων Σφακιανών περικλείουν πάντα τα ζωτικά στοιχεία της ανησυχου και ευθίκτου κρητικής ψυχῆς. Είναι ο κατ' εξοχήν αντιπροσωπευτικός της Κρήτης και δικαίως εξυμνήθη παρά πάντων των Ιστορικών**»

«.. μετά την κατάκτηση οι Γενίτσαροι και όσοι εγκαταστάθηκαν εδώ, δεν δίνανε πολλή σημασία στα σουλτανικά Φιρμάνια..» (Ν. Σταυρινίδη: Η τελευταία περίοδος της πολιορκίας του Μ. Κάστρου. Ηράκλειο 1979, σελ. 126) και περιεβλήθη την αίτησή της ανδρείας και του προμάχου της Ελευθερίας».

(στην εφημ. Ηρακλείου Κρήτης «ΔΡΑΣΙΣ» φ. 2254/του 1935 στη ΒΙΚΕΛΑΙΑ Δ.Β.Η)

Οι ηρωικοί λοιπόν Σφακιανοί, στα σκοτεινά χρόνια της Οθωμανικής σκλαβιάς, πάλευσαν πάνω από δύο αιώνες, με μια πανίσχυρη Αυτοκρατορία, αγώνα άνισο, μα ηρωικό. Καμία άλλη επαρχία ή περιοχή της Κρήτης δεν ενόχλησε τόσο τις Αρχές της Αυτοκρατορίας (Κεντρικές και τοπικές) τόσο πολύ. Με τους διαρκείς αγώνες τους κατά των τυράννων κράτησαν άσβηστη τη φλόγα της Λευτεριάς.

Αναμφισβήτητο και αναντίρητο είναι πως η επαρχία Σφακίων, μόνη κι αβοήθητη, σήκωσε πρώτη την επαναστατική σημαία το 1770. Όμως και στις μετέπειτα απελευθερωτικές επαναστάσεις της Κρήτης (1821,1841,1858,1866,1878,1889, 1895-98) η συμβολή της υπήρξε ουσιαστική και καθοριστική. Σ@ αυτής δώσανε τα πάντα: βωμούς, εστίες, ζωή. Υπήρξε (ο πολεμικός λαός των Σφακίων) ο καθοδηγητικός νούς (προετοιμασίες, διεξαγωγής τους), ο αστείρευτος αιμοδότης τους.

Η Επαρχία, στα σκοτεινά χρόνια της σκλαβιάς, υπήρξε το καταφύγιο κάθε καταδικωμένου από τους τυράννους, η στρατιωτική ΣΧΟΛΗ, το Διδαστήριο της Ελευθερίας και περήφανης ζωής, αποθηκευτικός-αποκρυπτικός χώρος πολεμικού υλικού, σχεδιασμών πολεμικών ενεργειών και ορμητήριο τούτων.

Ένας λαός όμως, που έχει υποστεί τις κοινωνικοοικονομικές καταπίεσεις και ευτελισμούς, και μάλιστα της μορφής και διάρκειας που παρουσιάζονται στις τουρκικές πηγές του Τ.Α.Η, δεν μπορεί ποτέ να έχει τα γνωρίσματα ελεύθερου ατόμου και να μπαίνει μπροστάρσης σε ιστορικές στιγμές.

Οι ποικίλες καταπιεστικές πρακτικές των κάθε εποχής τυράννων και κατακτητών, βασική στόχευση έχουν να εξουθενώσουν τον κατακτημένο λαό ψυχικά, να τον αποβλακώσουν πνευματικά, καθιστώντας τον, έτσι, ανίκανο για ελεύθερο στοχασμό, ψυχικό δυναμισμό και αντιπυρρανικές δράσεις.

Δούλους, υποτακτικούς, υπάκουους, εθελόδουλους επιδιώκουν να διαπλάσουν. Η Ιστορική γνώση (ελληνική, παγκόσμια) επιβεβαιώνει την άποψη αυτή. Οι Σφακιανοί υπήρξαν ο αντιπροσωπευτικότερος λαός της Κρήτης της ανυπακοής (στους εκάστοτε τυράννους της Κρήτης), της φιλοπατρίας, της αγάπης για ελεύθερη ζωή, της τυραννομαχίας.

Ανήκει στους φιλελεύθερους ορεινούς λαούς, που γεννώνται, ζουν και πεθαίνουν περήφανα.

«Στα κορφοβούνια είναι η πηγή κάθε ψυχῆς καθάριας».

Έγγραφα Μάρτιο 2005 Αθανάσιος Π. Πολάκης
Καλλικράτης Σφακίων